

ATATÜRK'ÜN KURDUĞU TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN TEMEL NİTELİKLERİ

Dr. SITKI AYDINEL

Bu konuyu inceleyebilmek için sadece yürürlükteki Anayasa'da mevcut nitelikleri ortaya koymak yeterli değildir. Cumhuriyetimizin tarihsel oluşumunu, Türk kültüründeki yerini, temel felsefesini, TBMM'nin açılışından bugüne kadar kabul edilen Anayasaları detayı ile ele almak ve özellikle Atatürk'ün bu konudaki fikirlerini irdelemek gerekir.

CUMHURİYET VE DEVLET BİÇİMLERİ

Cumhuriyet terimi Arapça'da halkın sosyal hayatta söz ve karar sahibi seçkin bir grubunun vasfı olan **cumhur** kavramından alınarak, devlet başkanının seçimle belirtildiği bir siyasal rejim ve devlet şekli anlamıyla dilimizde yerleşmiştir. Siyasal ve tarihî gelişim, çok geçmeden bu kavramı demokratik bir rejimde kamu ve halk hizmetinin görüldüğü bir devlet yönetimi anlamına kavuşturmuştur. Bugün gelişen ve değişen dünya siyasî konjonktüründe bu anlam her geçen gün biraz daha değer kazanmaktadır. Tarihî gelişim içerisinde egemenliğin kullanımına göre devlet biçimleri şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- 1- Egemenliği kullananların bu hakka seçime dayalı olmadan sahip buldukları devlet biçimleri:
  - a - Monarşi
    - Meşrutî Monarşi
    - Tam Monarşi
  - b - Oligarşi
  - c - Totaliter Devletler

2- Egemenliği kullananların bu hakka, seçime dayalı olarak sahip oldukları devlet biçimleri (Cumhuriyet):

a - Oligarşik Cumhuriyet

b - Halka dayalı Cumhuriyet

- Demokratik Cumhuriyet

- Demokratik olmayan Cumhuriyet

İşte bu sınıflandırmaya göre 1. maddedeki devlet biçimleri dünyada çok azalmıştır; 2. maddedeki Demokratik olmayan Cumhuriyetler de misyonlarını doldurarak tarihin sayfalarına gömülmek üzeredirler.

İkinci Dünya Harbinden sonra Demir Perde arkasında kalan bir çok devletler de Cumhuriyet terimini kullanmışlardır. Bunlar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin baskısı altında kalarak yeni yönetim şekillerine *halk cumhuriyeti*, *halk demokrasisi* veya *demokratik cumhuriyet* gibi adlar takmışlardır, ancak bunların hepsi de *demokratik olmayan cumhuriyet* idiler.

Bu kısa açıklamadan sonra Atatürk'ün bu konudaki görüşlerine yer verelim. Atatürk millet kavramını açıklayan uzun notlarında; "*Türk milleti, halk idaresi olan Cumhuriyetle idare olunur bir devlettir*"¹ demektedir. Cumhuriyet başlığı altında da: Tam manasıyla demokrat olmayan hükümetleri açıkladıktan sonra demokrasinin gereklerine değinir ve "*Binaenaleyh, demokrasi prensibinin en modern ve mantıkî tatbikini temin eden hükümet şekli Cumhuriyettir. Cumhuriyette son söz millet tarafından seçilmiş meclistedir*"² der. Atatürk, vatandaşa karşı devletin vazifelerini sıralarken: "*Ma'lûmdur ki Türkiye Cumhuriyeti demokrasi esasına dayanan bir devlettir. Demokrasi ise esas itibariyle siyasî mahiyettedir; fikrîdir, ferdîdir, eşitlikçidir*"³ diyerek bu kavramların anlamlarını da *Demokrasi prensibinin bariz vasıfları başlığı* altında teker teker açıklar.⁴

1 Prof. İNAN, Afet; Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Ankara, 1969, s. 352

2 A.g.e.; s. 411

3 A.g.e.; s. 433

4 A.g.e.; s. 406-408

CUMHURİYET İDARESİNİN TÜRK HALKINA VERDİĞİ DEĞER

Atatürk yukarıdaki sözlerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasiye dayandığını belirtirken, aynı zamanda *vatandaş* terimine de yer vermiştir. Bu nokta üzerinde dikkatle durmak gerekir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin hukuksal temelinde vatandaşlık yoktu. Teb'a vardı, reaya vardı, Padişah Allah'ın gölgesi idi, Allah'tan aldığı yetkiyle idare ettiği teb'ası üzerinde mutlak haklara sahipti. Padişaha koşulsuz itaat zorunluydu. İşte, Devlet şeklinin Cumhuriyete dönüştürülmesi ile Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan halkın *vatandaş* bilinciyle donatılması hedeflenmiştir. O halde *vatandaş* kavramının çeşitli açılardan açıklanması gerekir.

Siyasal açıdan: *Vatandaş* devletin ve toplumun geleceğinden kendini sorumlu tutma bilincine erişmiş bireydir. Bu bilinç "Ulusal Egemenlik" ilkesinin güvencesidir.

Sosyal açıdan: *Vatandaş* kaderci bir teslimiyetin kalıplaşmış davranış biçiminin dışında yaşama sevinci duyan bireydir. Bunun için dünyayı daha iyi yaşanabilir yapmayı planlar, kendini gelecek kuşaklara karşı sorumlu tutar.

Kültürel açıdan: *Vatandaş* aklını özgürce kullanmayı temel bir hak olarak benimseyen bireydir. Aklın ön plana çıkışı, bilimin önem kazanmasıdır. Aydınlanmanın gerçekleşmesidir. Aklın ve dolayısıyla bilimin ön plana çıkışı, insanlığın ortak değeri olan uygarlığın ulaştığı son noktada bulunmayı sağlayacaktır.

Tarihsel açıdan: *Vatandaş* ulusal değerlerinin, evrensel aşamada uygarlığa katkılarının bilincine varan bireydir. Bu bakımdan ulusal değerlerine bağlı, ancak uluslararası gelişmelere kapalı olmamayı öngörür. Atatürk bu konuda: "Çağdaş bir Cumhuriyet kurmak demek, milletin insanca yaşamasını bilmesi, yaşamın neye bağlı olduğunu bilmesi demektir"⁵ diyerek Cumhuriyetin insana verdiği değeri ne güzel dile getirmiştir.

5 Gazi'nin Nutuklarından Alınan Vecizeler; Muhit mecmuası, No: 32, 1931.

CUMHURİYETİN TÜRK KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

Atatürk 29 Ekim 1933'te söylediği 10. Yıl Nutku'nda "*Yurttaşlarım az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir*"⁶ diyerek, yapılan en büyük işin Cumhuriyet'e geçiş olduğunu büyük bir heyecanla dile getirmiştir. Bu işler nelerdir? Doğaldır ki bunlar her sahada (siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik vb.) yapılan inkılaplardır. O günün koşullarında ve ortamında büyük çoğunluğun akıl edemediği, sözünü bile etmektен çekindiği radikal değişimlerdir. Bunların hepsi de Türk milletini uygar ve çağdaş bir düzeye getirme gayesini güdüyordu. Bu sözün çok iyi irdelenmesi gerekir. Cumhuriyetin temelinde Türk kahramanlığının olduğu açıktır. Çünkü, bağımsızlık elde edilmeseydi, Türkiye diye bir devlet olmayacaktı. Bağımsızlığın elde edilmesi için dış ve iç düşmanlara karşı büyük savaşlar verildi. Bu savaşlar çok büyük güçlükler, yokluklar içinde kazanıldı. Bu, ancak Türk'ün kahramanlığı ile gerçekleştirilebilirdi ve öyle de oldu.

Bu cümlelerin ikinci bölümünün yani (Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinde yüksek Türk kültürünün bulunduğu) sözlerinin de incelenmesi gerekir:

Atatürk, Türk insanını *teb'a* dan *vatandaş* statüsüne yükselten Cumhuriyet idaresine geçerken, muhakkak ki bu büyük değişikliğin genel kabul görmesi gerektiğinin bilincindeydi. Yüzyıllar boyu yaşanan bir idare sisteminin yerini alacak bir başka rejimin özelliklerini tanımayan bir insan tipi, bu yeni yönetimi özümseyebilir, benimseyebilir miydi? O'nun Söylev ve Demeçleri'nden bu konuya ilişkin düşüncelerini izlediğimizde, görüyoruz ki Atatürk *Cumhuriyet* idaresi konusunda fikren hazırlıklıdır ve Türk cemiyetinin tarih içindeki gelişiminden haberdardır. O, Türklerin tarihinin yalnız İslâm dünyası içinde yer almadığını, kurdukları tek büyük imparatorluğun Osmanlı Devleti olmadığını; İslâmiyet öncesi devirler içinde sayısız siyasî birliklere vücut vermiş Türklerin, cemiyetin bütün fertlerinin fikirlerine, sorumluluklarına ve mesafelerine önem veren idare şekillerini geliştirdiklerini biliyordu.

Nitekim Bozkır kültürü de dediğimiz Türk kültüründe Gök-Türk topluluğu sosyal bünyesi içinde, Orhun Kitabelerinden ve eski İl (Devlet) ve Boy (Siyasi mahiyette bir birlik) lar hakkında yazılan eserlerden edinilen

6 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri; Ankara, 1989, c. II, s. 318.

bilgilere göre -doğaldır ki bugünkü anlamda olmamakla beraber- Cumhuriyete ait bir kısım olguları bulmak mümkündür. Bunu kanıtlayan örneklerden bazıları şunlardır: "Boy beyleri cesareti, malî kudreti, doğruluğu ile tanınmış kimseler arasından seçim yolu ile iş başına gelirlerdi. Seçici heyet herhâlde Boy'u meydana getiren aile ve soyların temsilcilerinden kurulu olmalıdır. Bu heyet, eski Türk Devletlerinde mevcut "Meclis" (Toy) lerin küçük çapta ilk tipi olarak görülmektedir.⁷

"İstiklâl" (Oksızlık) fikri de kültürümüzde kolektiftir. Devlette gerçek istiklâl bunun yalnız idareci zümre tarafından istenmesi değil halkın da aynı şuur içinde bulunması, yani istiklâl düşüncesinin bütün toplulukta ortak bir arzu halinde var olması şeklinde belirir.⁸

"Eski Türk devletinde insan unsuru hak ve hürriyetlerle donatılmış idi"⁹

"Türk kültüründe Töre (kanun) anlayışı da şöyle idi. Töre (kanun): "Böyle kurulan bir devlette tabi'atıyla halk, hak ve hürriyetini isteyecek ve bunu başında bulunanlardan bekleyecekti. Türk devletinde halkın bu talepleri, âmme (kamu) hukukunu hükümdarın vazifelerini belirleyen ve cezaî hükümleri ile dikkati çeken Töre'nin tatbiki ile yerine getiriliyordu... Devletin teorilerle değil, fakat sosyal gerçeklere uygun şekilde idare edilebileceğini çoktan anlamış olan Türk hükümdarları, yerin ve zamanın icaplarına göre ve "Meclislerin" tasvibi alınmak üzere Töre'ye yeni hükümler getirebiliyorlardı. Bununla beraber Töre'nin anayasa hükmünde değişmez prensipleri vardı ki Kutadgu-Bilig'teki kayıtlardan tesbit edilebildiği kadarı ile şunlardı. Kônilik (Adalet), Uz'luk (İyilik, faydalılık), Tüz'lük (Eşitlik) ve Kişilik (İnsanlık, üniversalite)¹⁰. Yine "Kutadgu-Bilig'de halkın hükümdarlardan istedikleri a- İktisadi istikrar, b- Adil kanun, c- Asayiş olarak sıralandıktan sonra şöyle denir: Ey hükümdar sen önce bunları yerine getir, sonra kendi hakkını isteyebilirsin... Bey iyi kanun yap. Kanuna kendin riayet et ki, halk da sana itaat etsin... Bey kudretli ol, halkı kudretli kıl, bunun için onun karnını doyurmak lazımdır"¹¹.

7 Kafesoğlu, İbrahim Prof. Dr. Türk Millî Kültürü 4. Baskı İstanbul, 1986, s. 219.

8 A.g.e. s. 221

9 A.g.e. s. 233

10 A.g.e. s. 2(33-235)

11 A.g.e. s. 244

Türk kültüründe bir de "meşveret" kavramı vardır. Meşveret cem'i ukul (akılları toplamak) demektir. Yani en doğruyu bulmak için fikirlerin ortaya konması danışılması müşaverede bulunmasıdır. Bu işlem kurul-tayda yapılırdı.

Bu ve buna benzer örnekleri çoğaltabiliriz. Ancak burada bir noktayı özellikle belirtmekte yarar vardır. Bugünkü anlamda Demokratik Cumhuriyetlerde halkın kendi kendisini yönetmesi esastır. Bu yönetim şeklinin, derece derece ve çeşitli şekillerde uygulanması, öteden beri denenmek istenmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi İslâmlıktan önceki Türk devletlerinde kısıtlı da olsa, kurultaylar vasıtasıyla halkın oyuna baş vurulmak suretiyle bu iş yapılabilmiştir. İslamlığın kabulünden sonra ise Türk devletleri devlet yönetiminde de İslâmî esaslara uymuşlar. Din ve devlet işleri iç içe girmiştir. Osmanlı imparatorluğu'nda da bu böyle devam etmiştir. Bu dönemde ıslâhatlarla bu zihniyetin yıkılmasına çalışılmışsa da başarı sağlanamamıştır.

Türk Cumhuriyeti ise bir devrim ile vücut bulmuştur. Atatürk Türk insanını çok iyi tanıdığı, onun karakterini, mizacını çok iyi tahlil ettiği için, insanı en değerli varlık gören demokratik idare tarzını reddetmeyeceğinden emindi. O yüzden, cumhuriyete geçerken en çok milletine güvenmişti.

Atatürk, 31 Ekim 1924'te daha henüz Cumhuriyetin bir yaşına bastığı tarihlerde Vakit Gazetesi muhabirine verdiği demeçte: "*Türk milletinin tabiat ve şiarına en uygun idare Cumhuriyet idaresidir. Bir senelik hayat bu gerçeği bütün açıklığı ile kanıtlamıştır.*"¹² ve "*Türkler demokrat hür ve sorumlu vatandaşlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları ve sahipleri bizzat kendileridir.*"¹³ diyerek, Cumhuriyetin Türkün yaşam tarzına uygunluğunu, temelinin Türk kültürü olduğunu en veciz biçimde ifade etmiştir.

12 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. III, s. 106-107

13 İNAN, Afet; a.g.e., s. 10

CUMHURİYETİN OSMANLI DÖNEMİ ISLAHAT HAREKETLERİNDEN FARKI

Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçek değerini anlayabilmek için, cevaplanması gereken sorulardan biri de şudur: Türk siyasi inkılabı, Osmanlı dönemi islahat ve reform hareketlerinin sıradan bir devamı mıdır? Diğer bir deyişle, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla başlayan ve 1876 Kanûn-ı Esâsî'si ile gelişen hareketler gibi mi değerlendirilmelidir?

Bu soruların cevabı, sözünü ettiğimiz hareketlerin ne olduğu açıklanabilirse, daha iyi verilebilir. Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu, XVI. yüzyılın sonlarına kadarki dönemi içinde klâsik bir İslâm devleti niteliği kazanmış ve hukuk temellerine uygun müesseseleriyle başarılı politikalar uygulamıştı. Ancak, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren gerek kendi iç şartlarındaki değişmeler, gerekse dünyadaki yeni gelişmeler, Osmanlı klâsik düzenini de derinden etkilemiş ve XVII-XVIII. yüzyıllarda Osmanlılar karşılaştıkları yeni şartlara uyum sağlayabilmenin yollarını aramışlardı. Fakat bütün bunlara rağmen, dünya siyasetinde üstünlük yavaş yavaş batı devletlerinin eline geçmiş ve Osmanlı Devleti çok ciddi problemlerle karşı karşıya gelmişti. En başta devletin toprak bütünlüğü iki yönlü tehlike altındaydı. Yaptığı savaşlardan yenik çıktıkça topraklarının bir bölümünü kaybetme sürecine 1699'dan beri girmişti. XIX. yüzyılın başından itibaren bir yandan bu süreçte büyük bir hızlanma görülürken, diğer yandan belki de daha ciddi bir tehlike olarak Osmanlı teb'ası gayrimüslimler, devletten ayrılma isteğiyle başkaldırmaya başlamışlardı. Bunlardan dolayı devlet, çok ciddi önlemler almalı ve kendini günün şartlarına uydurmalıydı. İşte Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda Tanzimat Fermanı'yla başlayan ve I. II. Meşrutiyetlerle devam eden kanun yapma ve düzenleme hareketlerinin temelinde bu *ittihâd-ı anâsır* endişesi yatar. Diğer bir deyişle devlet teb'ası olan bütün etnik unsurları birarada tutabilmenin şartlarını yaratmak için, çağdaş uygulamaları bünyesine uydurmak yolunu tutar. Fakat temel tercihi olan İslâm hukukuna dayalı devlet düzenine gelen bu yeni uygulamalar, reform niteliğindedir. Bu yüzden XIX. yüzyıl siyasal, sosyal ve kültürel açıdan ortaya çıkan ikilemlerin çekişmesine de sahne olmuştur. Bu özellikleriyle Osmanlı reformları, Atatürk İnkılabıyla, onu etkilemelerine rağmen temelde farklıdır.

Atatürk, İmparatorluğun son dönemlerindeki fikir hareketlerinin, çalkantıların bizzat içinde bulunmuştur. Yapılan hiçbir islahat onu tatmin

etmemiştir. 6 Temmuz 1918 tarihli hatıra defterine yazdığı: "*Benim elim büyük selâhiyet ve kudret geçerse ben sosyal hayatımızda arzu edilen inkılâbı bir anda bir (coup) darbe ile uygulayabileceğimi zannederim*"¹⁴ ifadeleriyle kararlılığını belirtmiştir.

OLAYLARIN GELİŞİMİ VE CUMHURİYET DÖNEMİ ANAYASALARI

Atatürk'ün düşündüğü inkılâp hareketlerinin gerçekleştirilmesini, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasından sonraki olayların gelişimi içinde değerlendirmek gerekir. Bu gelişmelere paralel olarak yapılan Anayasalar da incelenerek Türkiye Cumhuriyeti'nin temel nitelikleri ortaya konabilir.

Atatürk'ün hatıra defterine yazdığı inkılâpları hayata geçirme mücadelesi 19 Mayıs 1919 tarihinde onsekiz arkadaşı ile birlikte Samsun'a çıkışıyla başlar. Düşünülen çeşitli kurtuluş çarelerine karşı daha İstanbul'dan çıkmadan evvel şu kararı vermişti: "*Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da millî hakimiyete dayanan, kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak*"¹⁵

İşte bu tarihteki karar safhalara ayrılarak uygulamaya geçildi. Önce vatanın dış ve iç düşmanlardan temizlenmesi gerekiyordu. Bunun için Atatürk bütün milletin birlik ve dayanışmasını sağlama girişimlerini sürdürdü. Ordu birlikleriyle temas ve bağlantı sağlandı, millî teşkilât kurma düşüncesi yayılmaya başlandı. Anadolu'ya yayımlanan Amasya Genelgesi'ndeki "*Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*" maddesiyle -daha sonra Anayasalara temel olacak- millî egemenlik ve millî bağımsızlık ilkeleri ortaya kondu.

Bilindiği gibi Erzurum ve Sivas kongreleri yapıldı ve ülkedeki dağıntık Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri birleştirildi. Sonunda 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM'nin kuruluşu ile ilgili bir seri kararlar alındı. 1 nolu karar: TBMM'nin suret-i teşekkülü hakkında heyet-i umumiye kararı olup şöyle idi: "*Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu kerre seçilen üye-*

14 İNAN, Afet; M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, Ankara, 1983, s. 26

15 Nutuk, c. 1, (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Kutlama Koordinasyon Kurulu) Haz. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, 1981, s. 9

lerle, İstanbul Meclisi Mebusanı'ndan katılan üyelerden oluşmasına karar verildi"¹⁶ 5.9.1920 tarihindeki 18 no.lu karar Nisab-ı Müzakere Kanunu idi. Sekiz maddeden ibaret olan bu Kanunun 1. maddesinde: "*Büyük Millet Meclisi, Hilafet ve Saltanatın, Vatan ve Millet'in kurtarılması ve istiklâlinden ibaret olan gayesinin gerçekleşmesine kadar aşağıdaki koşullarda aralıksız toplanır*"¹⁷ denilmekte idi. Burada dikkat edilirse vatan ve millet'in kurtarılması ve bağımsızlığı gayesinin gerçekleştirilmesine, *Hilafet ve Saltanat* da dahil edilmiştir. Zira bu kurumlar henüz ayaktadır.

a- TBMM açıldıktan 9 ay sonra 85 no.lu Kanun ile 20 Ocak 1921 tarihinde ilk Teşkilât-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir. Diğer bir deyimle Meclis 9 ay Anayasasız toplanmış, onbir bakandan oluşan Bakanlar Kurulu faaliyetini sürdürmüş ve gerekli kararları almıştır.

Anayasa 23 madde ve bir de madde-i münferide'den ibarettir. Kısa olmasına rağmen bunda Cumhuriyet terimi geçmemekle beraber, ilerde kabul edilecek Anayasalar için temel teşkil eden esaslar bulunmaktadır. Bunlardan başlıcası 1. madde'de belirtilen: "*Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir*"¹⁸ idi. TBMM'nin 308 no.lu kararında da belirtildiği gibi bu madde ile hakimiyeti padişah'tan alıp bizzat millete vermiştir.

Diğer ana esas; 5. maddenin sonundaki cümle olup "*TBMM üyesinin herbiri kendini seçen vilayetin ayrıca vekili olmayıp unum millet'in vekilidir*"¹⁹ denmektedir.

1921 Anayasası'nda TBMM bütün kuvvet ve yetkileri üstlenmektedir. Dolayısıyla eski rejimi ve onun dayandığı Anayasayı ortadan kaldırmaktadır. Amasya Genelgesi'nden beri gelişen millî mücadele ruhuna, millî bağımsızlık ve millî egemenlik prensiplerine işlerlik kazandırmaktadır.

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilânı ile birlikte 364 no.lu Kanunla bu Anayasa'nın bazı maddelerinde değişiklik yapılmıştır. 1. maddenin sonuna "*Türkiye Devleti'nin şekli-i hükümeti Cumhuriyettir*"²⁰ cüm-

16 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş.; Türk Anayasa Metinleri", Ankara, İş Bankası yay., 1985, s. 87

17 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş.; a.g.e., s. 89

18 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş.; a.g.e., s. 91

19 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş.; a.g.e., s. 91

20 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş.; A.g.e., s. 103

lesi konularak Anayasaya Cumhuriyet terimi ilk olarak girmiştir. Diğer değişiklik maddeleri ile de 1921 Anayasası'na göre *Başkansız* olan devletin başına *Cumhurbaşkanı* getirilmiş ve meclis hükümeti yerine parlamenter rejime doğru gidilmiş, demokratik prensiplerde bir adım daha atılmıştır.

b- 1924 Anayasası;

1921 Anayasası olağanüstü koşulların içinden çıkarılmış bir ihtilâl Anayasası idi. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilânı ile bazı maddeleri değiştirilmiş ise de bu arada yapılan esaslı reformlar sonucu yeni bir Anayasaya ihtiyaç doğmuştur. TBMM'de tartışmalar sonucu 20 Nisan 1924 tarihinde 491 sayılı Teşkilât-ı Esasiye Kanunu kabul edildi.²¹

Bunda da aynen 1921 Anayasasında olduğu gibi *Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir* esası muhafaza edildi. "*TBMM milletin yegane ve haki ki mümessili olup millet namına egemenlik hakkını kullanır*" maddesi ile de millî egemenliğin bölünmezliği vurgulandı. 1924 Anayasası'nda Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi teşkilâtının demokrasi esasına dayandığı görülür. Bu Anayasa ile 1921 Anayasası'ndan farklı olarak yumuşak bir kuvvetler ayırımına ve parlamenter rejime geçişe biraz daha önem verilmektedir.

1924 Anayasası 105 maddeden oluşur. Ancak yapılan inkılâplara uyularak bunda da 1928, 1931, 1934 ve 1937 yıllarında beş kez değişiklik yapılmıştır. Önemli olanlar 10.4.1928 günlü ve 1222 sayılı Kanun ile "*Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslâmdır; resmî dili Türkçe'dir, makarrı Ankara şehridir*" şeklinde olan 2. maddesi "*Türkiye Devleti'nin resmi dili Türkçedir; başşehri Ankara şehridir*" olarak değiştirilmiştir. 5.2.1937 günlü ve 3115 sayılı kanunla da aynı maddenin başına; "*Türkiye Devleti Cumhuriyetçi, Halkçı, devletçi, Lâik ve İnkılâpçıdır*"²² ilkeleri konmuştur. Keza lâikliğe aykırı hükümler ortadan kaldırılmıştır.

1924 Anayasası 10 Ocak 1945 tarih ve 4695 sayılı kanunla, anlam ve kavramlarda değişiklik yapılmaksızın Arapça ve Farsça asıllı kelimelerden arındırılarak, Türkçeleştirilmiştir.

İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1945'te TBMM'ni açış nutkunda "... *Bizim*

21 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş.; A.g.e., s. 111

22 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş.; A.g.e., s. 111

*tek eksliğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır*²³ diyerek çok partili hayata geçmeğe yeşil ışık yakmıştır. Ve ilk defa 18 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi, 7 Ocak 1946 tarihinde de Demokrat Parti kurularak bu gerçekleşmiştir. 14 Mayıs 1950 günü yapılan seçimlerle de büyük bir çoğunlukla Demokrat Parti iktidara geçmiştir. Böylece 27 yıllık CHP iktidarı son bulmuştur. Demokrat Parti 24 Aralık 1952 tarihinde 1924 Anayasası'nda CHP tarafından 1945'te yapılan dil değişikliğini kabul etmeyerek, Anayasa'nın dilini yeniden değiştirmiştir.

c- 27 Mayıs 1960 devrimi sonrası Anayasa tartışmaları gündeme gelmiştir. Esasen kurulan Millî Birlik Komitesi üyeleri yaptıkları yeminde de: "... *Demokratik Cumhuriyeti yeni Anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmayacağım...*"²⁴ demektedirler. Keza, kurulan Temsilciler Meclisi üyelerinin içtikleri andda da "... *ve yeni Anayasayı demokratik ve lâik Cumhuriyet esaslarına göre en kısa zamanda hazırlamak ve iktidarı yeni meclise devretmek ülküsünden ayrılmayacağım...*"²⁵ sözleri vardı.

1961 Anayasası adıyla anılan T.C. Anayasası 27.5.1961 tarihinde Kurucu Meclis'çe kabul edilmiş, halk oyuna sunulmak üzere 31.5.1961 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmış, 9.7.1961 tarihinde halkoyunca kabul edilmiş ve 20.7.1961 tarihli Resmi Gazete'de 334 sayılı kanun olarak yayımlanmıştır. Bu Anayasada da 1969, 1970, 1971, 1973 ve 1974 yıllarında yedi kez değişiklik yapılmıştır. Bu Anayasanın başlangıç kısmı Cumhuriyetin temel ilkelerini detaylı olarak belirtmektedir. Bu temel ilkeler gücünü, ruhunu Atatürk devrimlerine bağlılıktan alır. *Cumhuriyetin nitelikleri* başlığı altındaki 2. maddede "*Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve Başlangıç'ta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir*"²⁶ denilmektedir.

Başlangıç kısmından 27 Mayıs 1960 devrimi ile ilgili cümleleri çıkarırsak, diğer paragraflarda belirtilen fikirler; kanaatimizce Türk milletinin, devletin varlığı için vazgeçilemez kesin kurallardır.

1961 Anayasası ilk şekliyle demokrasinin hemen bütün kurum ve kuruluşlarını kapsayan çağdaş bir Anayasa olarak algılanmıştır. Halen de

23 EROĞLU-Hamza; Türk Devrim Tarihi, Ankara, 1974, s. 212

24 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş.; a.g.e., s. 138

25 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş.; a.g.e., s. 147

26 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş.; a.g.e., s. 172

üzerinde çok olumlu tartışmalar yapılmaktadır. Fakat, 1961-1980 arasında çıkan ve Türkiye'de gelişen demokratikleşmeyi içine sindiremeyen iç ve dış odakların sebep olduğu anarşik olaylar, bu Anayasada bazı değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir.

Bundan önceki Anayasalardan farklı olarak burada, kuvvetler ayrılığı prensibi açıklıkla belirtilmiştir. Anayasanın *devrim kanunlarının korunması* başlığı altında yazılan 153. madde de Türkiye Cumhuriyetinin varlığı için hayati önemi olan bir maddedir. Bu maddede belirtilen ve Atatürk tarafından gerçekleştirilen Türk toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine erişmesini sağlayan, T.C. nin lâiklik niteliğini koruma amacını güden sekiz adet devrim kanununun anayasaya aykırı sayılmaması hükmü de Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerindedir.²⁷

d- 12 Eylül 1980 hareketi sonucunda da tekrar Anayasanın değiştirilmesi gündeme getirilmiştir. Kurucu Meclis tarafından hazırlanan Anayasa 7 Kasım 1982 günü halk oylamasına sunulmuştur. Böylece 7 Kasım 1982 gün ve 2709 sayılı kanunla halen yürürlükte bulunan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası kabul edilmiştir.²⁸

Bu Anayasada da bir başlangıç kısmı mevcuttur. Cumhuriyetin niteliklerini belirleyen 2. maddesi: "*Türkiye Cumhuriyeti toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir*"²⁹, şeklinde ifade edilen 1961 Anayasası'ndaki gibi yine "*Başlangıç*"ta belirtilen temel ilkelere dayanan" cümlecığı ile başlangıç kısmına da atıf yapılmıştır. O halde hem 1961 Anayasası hem de 1982 Anayasası'nda *Başlangıç* kısmına özel önem verilmekte ve Cumhuriyetin nitelikleri için *temel ilkeler* olarak vurgulanmaktadır.

1961 Anayasası'nın *Başlangıç* kısmında Atatürk inkilâp ve ilkeleri sözleri geçmezken 1982 Anayasası'nda "*O'nun inkilâp ve ilkeleri doğrultusunda*" denilerek tüm Anayasaya hakim olan ana fikir belirlenmiştir. 1961 Anayasası'nda "*Türk milliyetçiliği*" deyimini 1982 de "*Atatürk milliyetçiliği*" olarak değiştirilmiştir.

27 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş., a.g.e., s. 244

28 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş., a.g.e., s. 255-320

29 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş., a.g.e., s. 256

1982 Anayasası *Başlangıç*'ında 1961 Anayasası'nda olmayan "*çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma*", "*hürriyetçi demokrasi*", "*kuvvetler ayırımı*", "*Türk milli menfaatları*", "*milli kültür*" gibi kavramlara özellikle yer verilmiştir. 174. maddesi ile de sadece *devrim* sözcüğü yerine inkılâp kanunlarının korunması başlığı altında 1961 Anayasası'ndaki 153. madde tekrar edilmiştir.

Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan bu güne kadar tarihi süreç içerisinde kabul edilen anayasalar mukayese edilerek Türkiye Cumhuriyeti'ni belirleyen esaslar belirtilmeye çalışılmıştır. Şimdi de bunları teker teker ele alalım.

CUMHURİYETİN TEMEL NİTELİKLERİ

29 Ekim 1926 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Siirt Mebusu Mahmut, yayımladığı makalesinde: "*Türkiye Cumhuriyetinin manasını yalnız Anayasanın maddelerinde aramak hatadır*" demektedir. Gerçekten de Cumhuriyetimizin bütün niteliklerini özellikle, soyut olanlarını Anayasaya yansıtmak mümkün değildir. Anayasada somut olarak belirlenen niteliklerin ardında yatan manevî değerleri, bu nitelikleri destekleyici ve bütünleyici özellikleriyle ortaya koymak ve yorumlamak gerekir. Bunun için kaynak yine tarihimizin derinlikleriyle büyük önder Atatürk'ün sözleridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinden önce bunları inceleyelim.

1. TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN TEMEL NİTELİKLERİNİ DESTEKLEYİCİ VE BÜTÜNLEYİCİ MANEVÎ DEĞERLER

a- Cumhuriyet Fazilettir.

Atatürk 14 Ekim 1925 günü İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda öğrencilere şu suali sormuştur: *Cumhuriyet nedir ve sultanlıktan farkı nedir?* cevabını da kendisi şöyle vermiştir "*Cumhuriyet fazilet-i ahlâkiyeye dayanan bir idaredir. Cumhuriyet fazilettir. Sultanlık korku ve tehdide dayanan bir idaredir. Cumhuriyet idaresi faziletli ve namuskâr insanlar yetiştirir. Sultanlık korkuya ve tehdide dayandığı için korkak, zelil, sefil, rezil insanlar yetiştirir. Aradaki fark bundan ibarettir*"³⁰. Bu sözlerinde

30 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, T.T.K. 1989, c. II s. 242

Atatürk, FAZİLET kavramı üzerinde çok durmuştur. sultanlığı bu kadar kötülemesi de yapılan devrimlerin zihinlere iyice yerleşmesini ve gençlerin devrimlere karşı olumsuz propaganda yapanlara inanmamalarını sağlamak gayesini gütmesindedir. O günkü koşullarda söylenmesi doğal olan sözlerdir. Çünkü halâ Sultanlık kurumuna -saltanata- karşı özlem duyanlar ve onun kaldırılmasını içlerine sindiremeyenler vardır. Bu sözler tüm Osmanlı Sultanlarına yönelik değildir. Osmanlının son dönemlerinde bozulan bu kuruma karşı bir tepkinin tezahürüdür. Sözlerin bu yönünü kısaca açıkladıktan sonra asıl ana fikri *Cumhuriyet fazilettir* sözünü irdelleyelim.

Bunun için önce fazilet'in tanımını yapmak gerek. Türk Dil Kurumu sözlüklerinde fazilet karşılığında erdem yazılmıştır. Yine aynı sözlükte erdem kelimesi ise: *ahlâkın övdüğü, iyilikçilik, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk gibi niteliklerin genel adı* olarak açıklanmakta, felsefi anlamda da *insanın ruhi olgunluğu* denmektedir.

Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'ında ise, *fazilet: insanda iyilik etmeye ve fenalıktan çekinmeye olan devamlı ve değişmez istidât, güzel vasf, insanın yaratılışındaki iyilik, iyi huy, erdem* olarak açıklanmaktadır. Meydan Larousse'de de fazilet: "Aklın insanı iyilik yapmaya yönelten bir niteliğidir. İnsanı iyi davranışlarda bulunmaya, ahlâk kurallarına uymaya iten manevi güç" olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımlardan anlaşılacağı gibi, fazilet (erdem) insanı, iyi insan, kâmil insan yapan niteliklerin hepsini içine alan çok kapsamlı bir terimdir. Ahlâki değerler zamanla her toplumda değişebilir fakat fazilet devamlıdır ve değişmez. Tüm değer yargılarını içerir. Dolayısıyla ahlâktan da kapsamlıdır denilebilir.

Fazileti siyasî, tarihî, sosyo-psikolojik ve kültürel anlamda değerlendirerek sınıflandırmak da mümkün olabilir. Siyasi anlamda fazilet; devlet ve siyaset adamlarında bulunması gerekli nitelikleri kapsar. Bu konuyu yine Atatürk'ün sözleri ile açıklayalım: "*Yapmak iktidarında olmadığımız işleri uyuşturucu, oyalayıcı sözlerle yaparız diyerek millete karşı gündelik siyaset takip etmek prensibimiz değildir.*"³¹ "*Partimizin sözleri herkesin hoşuna gidecek sözler değil, fakat milleti yükseltecek hakikatler olacaktır.*"³² "*Elimizdeki programın ruhu, bizi yalnız bir kısım vatandaşla alaka-*

31 Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, c. IV, s. 40

32 Vakit ve Cumhuriyet Gazeteleri, 29.1.1931

lı kılmaktan meneder. Biz Büyük Türk Milletinin hizmetindeyiz" ³³ "Memleket mütesanit bir vahdete muhtaçdır. Alelâde politikacılıkla milleti parçalamak hıyanettir" ³⁴ "Asla hatırdan çıkarmamalıyınız: bizim en büyük kuvvetimizi, bugün de yarın da dürüst, açık bir siyaset ve sözlerimize bağlılık teşkil edecektir" ³⁵

Atatürk'ün bu konuda söylediği pek çok söz daha vardır. Bu kadarını yazmakla yetiniyoruz. Bu sözlerin her biri üzerinde derin derin düşünmek gerekir, siyasî ve politik anlamda faziletin en güzel şekilde ifadesini bu sözlerde bulmak mümkündür.

Tarihî anlamda fazileti Atatürk'ün *Cumhuriyet Fazilettir* sözünde bulabiliriz. İnsanların tarihine bağlılığı, millet olabilme bilincine varma gereklerinden biridir ve ortak geçmişlerine inanma ancak tarihî anlamda faziletli olmakla mümkündür. Bugün ayrılıkçı, bölücü güçlerin, organizatörlerin, provokatörlerin, tarihî anlamda faziletten yoksun oldukları kesindir.

Sosyo-psikolojik ve kültürel anlamda fazileti de yine Atatürk'ün ifade ettiği, "... temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir" sözleri en güzel şekilde açıklar. Bu tarihî gerçeğe inanmak da bir fazilettir. Kültürün bir unsuru olan din istismarı yapmak ise bir faziletsizliktir. Esasen dinlerin gayesi de insanları faziletli kılmak olduğuna göre, bu fikrimiz daha da güç kazanır.

Fazilet yüksek insanî değerlerin tümüne sahip olma demektir. Bu açıdan ele alındığında, Atatürk, "Asrî bir Cumhuriyet kurmak demek, milletin insanca yaşamasını bilmesi, insanca yaşamının neye bağlı olduğunu bilmek demektir" ³⁶ diyerek, Cumhuriyetin faziletini bir kez daha dile getirmiştir. Diğer taraftan Atatürk, Cumhuriyetin faziletini demokrasinin faziletiyle eşdeğer tutmaktadır. Demokraside devletin en yüksek organından, en aşağıdaki kademelere kadar halk idaresi egemen olduğu için Cumhuriyeti yaşatacak olan halkın bizatihi kendisidir, o halde sadece idarecilerin değil halkın da faziletli olması ve siyasal olgunluğa erişmesi gerekir. Fransız Devrimcisi J.J. Rousseau "*Hürriyetsiz vatan, yurttaşsız hür-*

33 Atatürk'ün Kamutay'ı Açış Nutukları, s. 40

34 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 225

35 SOYAK, H. Rıza; Yakınlarından Hatıralar, s. 18

36 Gazi'nin Nutuklarından alınmış Vecizeler, Muhit Mecmuası, No: 32

riyet, faziletsiz yurttaş olamaz; Yurttaşı yükseltir ve yetiştirirseniz, herşeyi sağlamış olursunuz" demekle bu gerçeği dile getirmiştir.

Cumhuriyet fazilettir sözü işte bütün bu yönleri ile Cumhuriyetimizin temel niteliklerini destekleyen ve bütünleyen çok önemli bir manevî değerdir.

b- Çağdaş ve Uygar Olmak

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerini destekleyen ve bütünleştiren değerlerden biri de, Cumhuriyetin ve onunla eşdeğer olan demokrasinin getirdiği, bütün olanaklardan faydalanarak Türk toplumunu çağdaş ve uygar bir düzeye getirme hedefine yönelik oluşudur. Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılaplardan en önemlisi olan siyasî inkılâbın Cumhuriyet olduğuna kuşku yoktur. Atatürk, tüm inkılâplar hakkında 30.8.1925 tarihinde Kastamonu'da Cumhuriyet Halk Fırkası binasında, partililerle yaptığı konuşmada: *"Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrî ve bütün mâna ve eşkâliyle medenî bir heyet-i içtimaiyye haline isâl etmektir. İnkılâbımızın umde-i asliyesi budur. Bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir. Şimdiye kadar milletin dimağını paslandıran, uyuşturan bu zihniyette bulunanlar olmuştur. Herhalde zihinlerde mevcut hurafeler kâmilin tard olunacaktır. Onlar çıkarılmadıkça dimağa hakikat nurlarını infaz etmek imkânsızdır"* ³⁷ demektedir. Sözlerin özellikle "inkılâpların gayesini belirten" *birinci cümlesi üzerinde durmak gerekir. Bu söz birçok eserde; yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların amacı Türkiye Cumhuriyeti halkını tümüyle çağdaş ve uygar bir toplum haline getirmek* tarzında bugünkü dile çevrilmiştir. Bu tarz sadeleştirme Atatürk'ün sözündeki anlamı ve kapsamı tamamen değiştirmiş, hatta tahrip etmiştir. Bu yazarlar da bu cümlenin ikinci kısmındaki *... ve bütün mâna ve eşkâliyle medeni....* sözlerini *.... ve bütün anlam ve şekilleriyle uygar....* olarak çevirmektedirler. Kanaatimizce bu da yüzeysel, derinliğine inilmeksizin sadece kelime kelime çeviriden öteye gidemez. Atatürk'ün bu kelimelerden neyi kastettiğini çok iyi değerlendirmek gerekir. Bu cümledeki *mâna* kelimesinin kapsamında: ruh, davranış, tutum, tüm manevî değerler, bilgi, ilim ve araştırma zihniyeti vardır. *Eşkâl* kelimesini de *şekiller* olarak çevirirsek hiçbir şey anlaşılmaz. Bu kelimenin kapsamında da uygar ol-

37 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 224

manın bütün maddi ve manevi değerleri yatmaktadır. Bir insanın, toplumun uygar olması sadece giyimdeki şekliyle değil, günlük yaşamda konulan bütün düzenleyici ve hukuki kurallara uyması, uygarlığın simgesi olan her alanda (teknolojik, sanai, zirai vb.) araç ve gereçlere uyum sağlaması, zihnini, düşüncelerini bunlara uyarlamasıyla belirir. Bu açıklamaları daha da çoğaltabiliriz. Çünkü Atatürk'ün inkılâplarını teker teker ele alırsak, açıkladığımızdan çok daha fazla işlerin yapıldığını görürüz. Siyasi alanda, hukuk alanında, eğitim ve kültürde, ekonomi ve maliyede ve diğer alanlarda yapılan inkılâplar bunun kanıtlarıdır.

İşte Cumhuriyet, Türk halkını yukarıda detaylarıyla açıkladığımız anlamda uygar ve çağdaş yapmayı hedef almıştır. Esasen halkımız bu niteliklere sahip olamadığı takdirde demokrat da olamaz.

c- Gelişmeye Değişmeye Açık Olmak

Cumhuriyetimizin diğer bir temel ilkesi de gelişmeye değişmeye çağa uymaya açık olmasıdır. Bir üstteki fıkrada belirttiğimiz *çağdaş ve uygar olma* dahi bunu açıklamaya yeter. Atatürk'ün 10. Yıl Nutkunda: "*millî kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız*"³⁸ sözü ve 1 Kasım 1932'de T.B.M.M. nin 4. dönem, ikinci toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada da "*Millî kültürün her çığırdı açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyeti'nin temel direği olarak temin edeceğiz*"³⁹ ifadeleri, Türk Cumhuriyeti'nin gelişmeye, çağın gereklerine uymaya, gelişen uygarlık düzeyine ulaşma yanında onun da üstüne çıkmaya açık olduğunu kanıtlamaktadır.

Atatürk'ün ifade ettiği bu sözler Türk milleti için *millî hedef* olacak değerdedir.

Ancak bu söz devamlı olarak eksik söylenmektedir. Özellikle cümle- nin başında "*Millî Kültür*" sözleri çıkarılmakta ve "*Türkiye'yi çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıracağız*" tarzında ifade edilmektedir. Oysa kültür kavramını bütün öğeleri ile değerlendirmek gerekir. Bunlar Prof. Mumcu'nun belirttiği gibi "*... yaşamaya elverişli maddi bir zemin üzerinde insan etkinlikleri dört ana öge içinde kültürü oluşturur. 1. Ekonomi ögesi 2. devlet hukuk ögesi 3. ahlâk ve diğer manevi kavramlardan oluşan öge 4. bilim ve sanata yönelme ögesi. Kültürün bütün parçalarını bu dört öge*

38 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 318

39 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 390

*içerisinde yerleştirmek mümkündür."*⁴⁰

O halde Prof. Aydın Sayılı'nın çevirisi ile *"Millî kültürümüzü günümüz ileri uygarlığı düzeyinin üstüne çıkaracağız"*⁴¹ sözünü bütün kültür öğelerini, her öğenin birbiri ile uyumlu ve dengeli olarak yükseltilmesi şeklinde düşünmek gerekir. Atatürk pek çok konuşmalarında ilerlerken, çağdaşlaşırken doğudan ve batıdan gelebilen tesirlerden uzak olmayı ve kendi bünyemize uyan bir kültür içerisinde kalmayı istemiştir. Bunu kanıtlayan şu örnekleri verebiliriz: 16-21 Temmuz 1921 tarihlerinde Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde *"... bir milli terbiye programından bahsederken eski devrin hurafatından ve evsafi futriyemizle hiç de mütenasip olmayan, şarktan ve garpten gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak seviyei milliye ve tarihiyemizle mütesanip bir kültür kastediyorum"*⁴²

20 Mart 1923'de Konya gençleriyle konuşmasında aydın sınıfı ile halkın zihniyeti arasında uyum olması gereğini dile getirirken: *"... Bu millete gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü ilminden, keşiflerinden, ilerlemesinden istifade edelim; lakin unutmayalım ki asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz. Milletimizin tarihini, ruhunu, geleneklerini doğru, eksiksiz, dürüst bir bakışla görmeliyiz"*⁴³

Diğer bir konuşmasında da: *"Biz kendi benliğimiz içinde ve kendi mi-zaç ve tabiatımızla ilerleyeceğiz"*⁴⁴ Diğer bir yerde de: *"Biz, batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz"*⁴⁵ demekle çağa uyacağız diye kendi kültürümüzden gelen iyi ve güzel özellikleri kaybetmemeyi açıkça belirtmiştir.

Atatürkçülükte dinamizm vardır. O'nun dinamik ideali de daima gelişmeye açıktır. Atatürk 1 Kasım 1937'de Beşinci dönem üçüncü toplanma yılını açarken TBMM'de yaptığı konuşmasının bir yerinde: *"Arkadaşlar, Büyük davamız, en uygar ve en refah içinde millet olarak varlığımızı yük-*

40 MUMCU, A.; Millî Kültür Unsuru Olarak Hukuk, Erdem, sayı 17, s. 351-358

41 SAYILI, Aydın; Atatürk ve Millî Kültürümüz, Erdem, s. 17, s. 325-350 (bu makalede, bu konu bilimsel ve detaylı bir biçimde incelenmektedir)

42 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 19

43 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 141

44 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 199

45 Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, s. 176

seltmektedir. Bu yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkı-lâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi beraber yürütmek zorundayız. Bu girişimde başarı ancak Süreli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir" ⁴⁶ diyerek Türk milletinin durağan değil, dinamik olduğunu vurgulamıştır. Atatürk konuşmalarında: "İlerlemeyi, yükselmeyi ve asrın icabını seven ve isteyen güzide bir halkımız vardır. Türk'e müsbet bir şey veriniz, bunu reddetmesi imkânı yoktur... Halkın kararlılığı aşmak ve refaha ve iyiliğe varmak arzusu el ile tutulacak kadar açıktır. Cumhuriyetin eli bu arzuyu tutmuştur..." ⁴⁷ ve "Uygarlık yolunda başarı yenileşmeğe bağlıdır. Sosyal hayatta, iktisadi hayatta, ilim ve fen sahasında başarılı olmak için biricik gelişme ve ilerleme yolu budur. Hayat ve yaşayışa egemen olan kuralların zaman ile değişme, gelişme ve yenileşmesi zorunludur" ⁴⁸ diyerek Cumhuriyet idaresinin halkın ilerleme isteğini yerine getirdiğini ve uygar olma için yenileşmenin kesin koşul olduğunu ortaya koymuştur.

d- İlimin Yol Göstericiliği, Akılcılık

Türkiye Cumhuriyeti'nin niteliklerini destekleyen ve bütünleyen en önemli değerlerden biri de ilmin yol göstericiliğine kesinlikle inanmak, dogmalardan uzaklaşmak, yani akılcılıktır. Gerçekten de Atatürkçülüğü tek kelime ile ifade etmek gerekirse *akılcılık* olarak tanımlamak gerekir.

Atatürk, 22.9.1924 tarihinde Samsun İstiklâl Ticaret Mektebi'nde öğretmenler tarafından verilen çay ziyafetinde, yaptığı konuşmada: "Dünyada her şey için maddiyat ve maneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilmdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir. Yalnız; ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanında takib eylemek şarttır. Bin, ikibin, binlerce sene evvelki ilim, fen ve lisanın çizdiği düsturları, şu kadar bin sene sonra bugün aynen tatbika çalışmak, elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir. Çok mesud bir hisle anlıyorum ki, muhatablarım bu hakikatlara nüfuz etmişlerdir. Mesudiyetim yükseliyor. Şununlakin, muhatablarımı taht-ı talim ve terbiyelerinde bulunan yeni nesli de bu hakikatin nurlarıyla tultuna müessir ve amil

46 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 419

47 MATEL, Raşit; Atatürk ve Donanma, 1966, s. 87

48 MELZIG, herbert; Atatürk'ün Başlıca Nutukları, s. 85

olacak surette yetiştireceklerini vaad eylemişlerdir. Bu, cümlemiz için iftiharaya şayan bir noktadır."⁴⁹

Bu konuşmasında Atatürk: İlim ve fennin yol göstericiliğinin yaşamın tümüne ait olduğunu vurgulamıştır. "*Maddiyat ve maneviyat için*" demekle de ilmin ve fennin sadece maddi değil, manevi alanda da bir rehber olması gerektiğini özellikle belirtmiştir. Toplumumuzda manevi alanda din faktörü çoğu zaman, ön planda tutulduğuna göre dinin de rehberinin -hurafeler, safsatalar, yanlış yorumlar değil- ilim olduğunu kastettiğini söylemek, herhalde yanlış olmayacaktır. Atatürk, dogmalardan uzak, bilimsel zihniyetin hem maddi hem de manevi alanda yerleşmesini istemiştir. Aklın kabul etmediği fikirlere hiç değer verilmemesi gerektiğini ortaya koymuştur. Kabul etmek gerekir ki, o devirlerde Türk toplumunda okuma, yazma bilenlerin oranı çok düşük olduğundan muskacılık, üfürükçülük, büyücülük vb. akıldışı inançlar vardır. Bunlar Türk kültüründe mevcut olmayan, örf âdetlerimize uymayan davranışlar idi. Cumhuriyetin istediği modern toplumun niteliklerine uymuyordu. İşte bundan dolayı ilmin rehberliği, akılcılık Cumhuriyetimizin temel niteliklerindedir. Bunun içindir ki Atatürk 25.7.1924'de Muallimler birliği Kongresi üyelerine: "*Cumhuriyet fikren, imlen, bedenlen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister*" ve "*Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister*"⁵⁰ demiştir.

e- Misak-ı Millî, Tam Bağımsızlık

Cumhuriyet devri Anayasalarının hepsinde Misak-ı Millî (Millî And)nin izleri görülür. Millî And Genelgesi, herşeyden önce milli ve bölünmez bir Türk ülkesinin sınırlarını çizmiştir. Bununla Türkler tam bağımsızlık bilincine erişmişlerdir.

Atatürk 1 Mart 1923 günü TBMM'nin 4. toplanma yılını açarken yaptığı konuşmasında ülkede yapılan ve yapılması gereken işleri uzun uzadıya anlatırken, Millî And ve millî egemenliğe özel yer vererek: "*Bugün geçmişten kuvvetliyiz. Bugün geçmişe oranla daha büyük bir yetenek ve yaşama kudretine sahibiz. Bu üstünlüğü yapan nedir? Bunu gayet açık*

49 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 202 (Bu konuşmanın ilk cümlesi ne yazık ki bugüne kadar yayımlanan, "Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri" kitaplarında yanlış olarak "Dünyada herşey için medeniyet için hayat için..." şeklinde yazılmıştır. Doğrusu 25 Eylül 1924 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde olup yukarıdaki gibidir.

50 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 178

olarak, tekrar ve tekrar etmek zorundayız. Bunun gerçek sebebi, iki kavramın kapsamı içindedir. Bu kavramlardan biri, Misak-ı Millî, ikincisi egemenliği kayıtsız şartsız elinde tutan Anayasamızdır"⁵¹ demektedir.

Atatürk tam bağımsızlığı: "*Tam bağımsızlık, bizim bugün üzerimize aldığımız vazifenin temel ruhudur. Bu vazife bütün millete ve tarihe karşı yüklenilmiştir. Tam bağımsızlık denildiği zaman elbette siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî, kültürel ve benzeri her hususta tam bağımsızlık ve tam serbestlik demektir.*"⁵² biçiminde açıklamaktadır.

Tam bağımsızlık kavramı, ülkemizin içinde bulunduğu sorunlu ortam ve değişen dünya dengeleri açısından her zamankinden daha fazla önem kazanmaktadır. Ne devletler arasındaki siyasî, ekonomik oluşumlar, ne de pek uygulanamayan insan hakları, barış vb. kavramlar tam bağımsızlığı azaltıcı veya yok edici etki yaratabilecektir. Bu konudaki sapıncı sözlere karşı basında yetkili kalemlerden pek çok yanıt verilmiştir. Ancak, tam bağımsızlığın demokratik bir devlet düzeninde var olacağına da kesinlikle inanmak gerekir.

2. TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN, ANAYASALARDA BELİRLENEN TEMEL NİTELİKLERİ

Bu temel nitelikleri de öncelik sırası verilmeksizin belirtmeğe çalışalım.

a- Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir

Daha önce de ifade edildiği gibi 1921 ve 1924 Anayasalarında egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu vurgulanmıştır. 1961 ve 1982 Anayasalarında da bu ilke *Cumhuriyetin Nitelikleri* maddesi içinde belirtilmemesine rağmen GENEL ESASLAR kısmı içine alınmıştır. Dolayısıyla Cumhuriyetimizin değişmez bir temel niteliğidir.

Atatürk bu konuda: "... Millet ancak millî egemenliği eline alarak kurduğu yeni devlet ve yeni durumdaki idare sayesinde kendi hayatı ve memleketin korunması için zorunlu olan şartları ve pek büyük olan başarıları sağlamıştır... Toplumda en yüksek hürriyetin, en yüksek eşitlik ve adaletin

51 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c., I, s. 325

52 Nutuk, c. II, s. 623-624

*devamlı şekilde sağlanması ve korunması ancak ve ancak tam ve kesin anlamıyla millî egemenliğin kurulmasına bağlıdır. Bundan ötürü hürriyetin de, eşitliğin de, adaletin de dayanak noktası millî egemenliktir. Toplumumuzda, devletimizde hürriyet sonsuzdur. Ancak onun hududu, onu sonsuz yapan esasın korunmasıyla mevcut ve sınırlıdır"*⁵³ demektedir.

b- Millî Birlik ve Beraberlik (Millî Dayanışma)

Bu temel ilke de 1961 Anayasasında *millî birlik* deyimi ile, 1982 Anayasasında da *millî dayanışma* kavramı ile ifade edilmektedir. Atatürk millî birlik ve beraberlik konusunda şunları söylemektedir: "*Bir yurdun en değerli varlığı yurttaşlar arasında millî birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygusu ve kabiliyetlerinin olgunluğudur. Millet varlığını ve yurt erginliğini korumak için bütün yurttaşların canını ve herşeyini ortaya koymağa karar vermiş olmak, bir milletin en yenilmez silâhı ve koruma vasıtasıdır. Bu sebeple, Türk milletinin idaresinde ve korumasında millî birlik, millî duygu, millî kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir"*⁵⁴ Bu ifade bugün de kesin ihtiyaç duyduğumuz ve Cumhuriyetimizin temel niteliği olan millî dayanışmayı en güzel biçimde dile getirmektedir.

c- İnsan Haklarına Bağlılık

Bu temel ilke de hem 1961 hem de 1982 Anayasasında açıklıkla belirtilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti dünya milletler ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesidir. Lozan Barış Konferansı'ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti bu olanağı elde etmiştir. Yapılan milletlerarası konferanslarda eşit hak sahibi olmuştur. 1928 yılında yapılan Silâhsızlanma Konferansına katılışından başlayarak 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti'nin, 1945'de Birleşmiş Milletlerin bir üyesi olmuştur. 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne katılmış ve bu bildiride belirtilmiş olan insan hakları ve temel özgürlükleri kabul etmiştir. Bu tarihten sonra 1975 Helsinki Nihâf Senedi'ne imza atarak, AGİK'e ve devamı olan Paris şartına katılarak dünyadaki pek çok milletlerarası kuruluşlara ortak olmaya devam edilmektedir. Bugün her yönden globalleşme (küreselleşme) dediğimiz olgunun dışında kalmak mümkün olmayacağına göre insan haklarına bağlılık ona saygı, Atatürk'ün ve inkılâplarının ve O'nun uyguladığı politikanın bir gereğidir.

53 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 327

54 Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, c. IV, s. 573

d- Millî Devlet Olmak, Türk Milliyetçiliğine Bağlı Olmak

Bilindiği gibi Türk milliyetçiliği, Osmanlı İmparatorluğu çöküntüye yaklaştıkça güç kazanmıştır. İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasında da bu bilinçlenme başlıca güç olmuştur. Bu dönemden başlayarak her yüce kavramın başına *millî*lik getirilmiştir. Millî Mücadele, Kuva-yı Milliye, Millî Kültür, Millet Meclisi, Millî Eğitim, Millî Müdafaa vb.

Kazanılan zafer Türk milliyetçiliğinin bir zaferidir. Türkiye Cumhuriyeti de bu zaferin bir sonucudur. Atatürk'ün bu konudaki fikir ve düşüncelerinden bazıları şöyledir: *"Türk milliyetçiliği ilerleme ve gelişme yolunda milletlerarası temas ve ilişkilerde bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk toplumunun özel karakterini ve başlıbaşına bağımsız hüviyetini saklı tutmaktadır"*⁵⁵

*"Gerçi bize milliyetçi derler. Fakat biz öyle milliyetçileriz ki, bizimle işbirliği eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milliyetlerinin gereklerini tanırız. Bizim milliyetçiliğimiz herhalde bencil ve gururlu bir milliyetçilik değildir."*⁵⁶

*"Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz; Cumhuriyetimizin dayanağı Türk topluluğudur. Bu topluluğun fertleri ne kadar Türk kültürü ile dolu olursa, o topluluğa dayanan Cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur"*⁵⁷

Atatürk'ün bu ve buna benzer fikirleri ve tarihsel gerçeklerle bu temel nitelik Cumhuriyetimizin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

e- Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki Atatürk ilke ve inkılâpları bir bütündür. Bir zincirin halkaları gibidir. Bir halka kopunca zincir parçalanır. Yıllardan beri bunlara karşı çıkanlar, fikir üretkenler olmuştur. Bugün de olması doğaldır. Ancak bu ilke ve inkılâpların felsefesine inmeden, Türk milleti için nasıl bir yaşam tarzı hedeflediğini ve onlardaki dinamizmi iyice incelemeyen yapılan eleştiriler havada kalmaya mahkum olacaktır. Yukarıda Atatürk inkılâplarının gayesinin (çağdaş ve uygar olmak)

55 İNAN, Afet; Kurtuluş Savaşının bazı Belgeleri ve Atatürk'ün İnkılâp Prensipleri, Belleten, c. XXXII, No: 128, s. 557

56 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 98

57 İlköğretim Mecmuası, c. IV, sayı; 61; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. V, s. 114.

maddesinde detaylarıyla açıklamaya çalıştık. Ayrıca (ilmin yol göstericiliği ve akılcılık) maddesinde de Atatürk ilke ve inkılâplarının dayandığı temele değindik. Tekrar edelim ki Atatürkçülüğü tüm olarak değerlendirecek, hiçbir yönünde duygusal eğilim olmadığını, sadece akılcılığın olduğunu görürüz. Belki bunu toplumumuzun tümüne yeterince anlatamamış olabiliriz. Ancak; Türkiye Cumhuriyeti'nin bu temel niteliği öylesine kabul görmüştür ki, kasıtlı olarak çıkarları için, çeşitli rejim ithallerinin etkisi altında kalarak veya gaflet içinde olarak, aldatılarak, halkın sadece dinî duygularını istismar ederek Atatürk ilke ve inkılâplarının aksine hareket etmek ve ettirmek isteyenler, bir nehri geriye akıtmak kadar imkansız bir işe giriştiklerinin artık farkında olmalıdırlar.

f- Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmezliği; Resmi Dil Türkçe, Başkent Ankara'dır.

Bunlar, Türk Cumhuriyeti'nin kesinlikle tartışılmayacak, temel nitelikleridir. Bu niteliklerin birlik ve beraberlik, millî dayanışma ile birlikte düşünülmesi gerekir.

Atatürk, kendi el yazıları ile bu konuda şunları not etmiştir: "*Bugünkü Türk milleti siyasî ve sosyal toplumu içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş, vatandaş ve milletdaşlarımız vardır. Fakat geçmişin istibdat devirleri mahsûlü olan bu yanlış adlandırmalar -birkaç düşman aleti mürteci beyinsizden başka- hiç bir millet bireyi üzerinde elemlemeden başka tesir yapmamıştır. Çünkü bu millet bireyleri de bütün Türk toplumu gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlâka, hukuka sahip bulunuyorlar"*⁵⁸

Bu sözler Atatürk'ün "millet" başlığı altında yazılan notlarından alınmıştır. Dikkat edilirse, bu fikirlerde toplumumuz içinde bulunan tüm insanlar arasında bir ayırma yer yoktur ve hepsine de Atatürk "*vatandaş ve milletdaşlarımız*" demektedir.

Ülkenin bütünlüğü Millî And ile çizilmiş ve Lozan Konferansı ve onun devamında bütün dünyaca tevsik edilmiş olan sınırlarımızla belirlenmiştir. Cumhuriyetimizin bu temel ilkesinin zedelenmesi dahi son Türk devletinin yok olmasına eşdeğerdir.

58 Prof. İNAN, Afet; Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Ankara, 1969, s. 376

Bugünlerde Kürtçe tartışmaları yapılmaktadır. Ancak resmi dilin Türkçe, Ankara'nın başkent olması devletimizin üniter niteliğinin sembolleridir. Sözü edilen tartışmalar, bu niteliğin zedelenmemesine gösterilecek büyük bir özenin ışığında, kültürel zenginliğimizi artırıcı çabalar olarak kalırsa değer kazanabilir. Aksi yöndeki gelişmeler sonu belirsiz amaçların gerçekleştirilmesine yol açan talihsiz girişimler olmaya mahkûmdur.

g. Lâiklik

1937 yılından beri Anayasalarda Lâikliğe mutlak yer verilmektedir. 1961 ve 1982 Anayasalarının başlangıçlarında Atatürk ilke ve inkılâpları Cumhuriyetin temel nitelikleri olarak kabul edildiği halde, ikinci maddelerinde "Lâik" kavramına tekrar yer verilmesinin önemi çok iyi değerlendirilmelidir. Lâiklik Atatürk ilkelerinden biri olduğu halde, bunun ayrıca vurgulanmasına neden gerek duyulmuştur? Bunun nedeni açıktır. Cumhuriyetimiz Lâiklik vasfını kaybederse, devletimiz demokratik, sosyal hukuk devleti olamaz, insan haklarına da bağlı olamaz, çünkü *İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*'nde belirlenen haklara sahip olmak, ancak Lâik olmakla mümkündür. Çağdaş olmak, uygar olmak için de Lâiklik şarttır. Bu ilke Türk toplumu için böylesine yaşamsaldır, bu ilkeyi Anayasadan değil çıkarmak, bugünkünden farklı bir biçimde uygulamak ve başka türlü anlamak dahi Türkiye'yi, Cumhuriyet öncesi duruma götürebilir.

h- Demokratik Sosyal Hukuk Devleti

Cumhuriyetin bu temel nitelikleri de, çağdaş ve uygar devlet olmanın kesin gerekleridir.

ı- Kuvvetler Ayırımı

Bu temel nitelik te, 1982 Anayasasında, "*Devlet organları arasında Üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli devlet yetkilerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medenî bir işbölümü ve işbirliği olduğu bu üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu*"⁵⁹ şeklinde açıklanmaktadır.

Bu ilke de çağdaş devlet yapısı için fevkalade önemlidir. Devlet organları kendilerine verilen yetki ve sorumlulukları aştıkları takdirde kaos doğar, demokratik düzen bozulur.

59 KILI, S., GÖZÜBÜYÜK, A.Ş., a.g.e., s. 255

SONUÇ

Bu günlerde 1982 Anayasası'nın değiştirilmesi fikri toplumda kabul görmüştür. Gerçekten de katılımcı, çoğulcu, hürriyetçi demokratikleşme- de eksiklerimiz bu yolla giderilebilecektir. Türkiye'nin de katıldığı "*İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*"nden başlayarak, "*Avrupa Güvenlik ve İşbirliği AGİK*" ve bu çerçevede geliştirilen, "*Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı, Yeni Bir Demokrasi, Barış ve Birlik Çağı*" ile dünyada ve Avrupa'daki siyasi ve demokratik kurum ve kuruluşlara uyum gösterebilecek biçimde bir Anayasa yapılabilir ve yapılmalıdır. Buna dayalı olarak da çağdaş bir devlet için gerekli yapısal, kurumsal, hukuksal gereksinimleri karşılayacak yasalar da çıkarılabilir.

Ancak bunlar yapılırken göz ardı edilemeyecek bir önemli nokta vardır. Baştan beri açıklamaya çalıştığımız Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinin hiçbiri bu tarz değişiklik ve yeniliklere kapalı değildir. Demokratiklik, insan haklarına saygı, lâiklik, sosyal bir hukuk devleti gibi nitelikler evrensel normlara tamamen uymaktadır. Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık, millî dayanışma, Türkiye devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği, resmi dilin Türkçe oluşu da millî egemenliğimizin, bağımsızlığımızın değişmez öğeleridir. Atatürk ilke ve inkılaplarında sürekli bir dinamizm ve çağdaşlaşma olduğu için yıllardan beri bunlara yeni yorumlar getirilmekte ve uygulanmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet çağa uygun değişme ve gelişmeye açıktır.

O halde yeni Anayasa yapılırken Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinin bu ruhunu, felsefesini değiştirmeye gerek yoktur.